

Հ Ր Ա Տ Մ Ո Ւ Ո Ր Ա Կ Ն

Այս կարևոր մուրափիս նկատմամբ վերջին տարիներու մէջ եղած յառաջադիմութիւնը, մեզի կը ծանօթացընեն զայն ոչ միայն ըստ աստղաբաշխական տեսութեան, այլ նաեւ բնագիտական, աշխարհագրական և օդերևութական նկատմամբ :

Այս մուրափիս բնագիտական կազմութեան մանրամասն տեղեկութիւններ տալէն առաջ, գաղափար մը տանք իրեն ընդհանուր յատկութեանց վրայ : Հրասն, պարզ աչքով նայելով, կը փայլի պարզ երկնքին մէջ, երկրէն ունեցած հեռաւորութեան համեմատ առաջին, երկրորդ կամ երրորդ մեծութեամբ աստեղ նման : Այս մուրափիս կը զանազանուի իրեն յատուկ կարմիր գոյնով : Նախնի Հնդիկը, Հրատին, Անկարաքայ (վառուած ածուխ) անունը կու տային և կամ Լոյիքաւկա (կարմիր մարմին), և ահա այս պատճառաւ Դիցաբանութիւնն անձնաւորած է զՀրատ պատերազմի աստուածոյ ահուամբ :

Այս մուրափիս, ինչպէս բոլոր մուրափիներն, արեւէն կ'ընդունի լոյսը, և այս ճշմարտութիւնն ստուգուեցաւ դիտակաց գիւտէն վերջը, վասն զի իրեն սկաւառակին փափփութիւնքը քիչ ըզգալի են : Հրատին դժած պարունակը բոլորչի չէ, ոչ թերատաձև է, այնպէս որ իրեն արեւէն ունեցած հեռաւորութիւնն ամեն վայրկեան կը փոփոխուի իրեն արեւէն ունեցած մեծազոյն հեռաւորութիւնէ հասարակաց կեդրոնէն 252 միլիոն քիլոմեդր, իսկ փոքրագոյն հեռաւորութիւնն 212 միլիոնը չանցնիր իրեն պարունակին ամբողջական շրջանն 1448 միլիոն քիլոմեդր է, զոր կը կատարէ 687 օրուան մէջ. որով ա. մին օր կ'ընթանայ 2,000,000 քիլոմեդր. կամ 23, 148 մեդր երկվայրկեանի մէջ, ուստի իրեն տարին մեր տարիէն 322 օր աւելի երկայն է : իրեն պարունա-

կին երկնցած ձեռն պտտառաւ՝ նաև երկրէն ունեցած հեռաւորութեանց նկատմամբ մեծամեծ տարբերութիւնը յառաջ կու գան . ինչպէս երբեմն մեզմէ գրեթէ 424 միլիոն քիլոմեդր կը հեռանայ և երբեմն կը հասնի իրեն հակառակ կողմն եղած ժամանակ գրեթէ 56 միլիոն քիլոմեդր միայն հեռաւորութեամբ : Եւ այս կը հանդիպի երկու տարի, մէկ ամիս և 19 օրը մէկ մը. և այն ատեն Հրատը մեզի ամենամօտ և ամենայարմար տեղ կը գտնուի, իրեն սկաւառակը դիտելու համար : Այս վերջին ամսոյ հակառակ դրից ժամանակը կրցան ըստ բաւականի կարևոր հետազոտութիւնքը լուիւր Մերցի աստղաբաշխական դիտակը, զոր հաստատելն էին Միլանու Պրեքայի դիտարանը, գմայրակը 322 անգամ կը մեծցընէր, գիշերը պարզ էր և օդը խաղաղ : Արդ փոխանակ պարզ աչքով դիտելու զՀրատը, եթէ զօրաւոր հեռագիտակով մը նայելու ըլլա՜նք կը տեսնանք որ աստղաձևութիւնն կ'աներևութանայ և կ'առնու զուրս ցրցուած եղբրեով սկաւառակի մը ձևը. նմանապէս կարմրութե աստիճանը կը պակսի, և կ'առնու մասնաւոր կարմիր — գեղնորակ գոյն մը : — Այն ատեն մուրափիս մակերևայթը մութ և լուսաւոր բիծերով կը տեսնուի . լուսաւոր բիծերը դեղին — կարմրակ են, մինչդեռ մութ բիծերը գորշ կանանչի զարնող գունով կ'երևան : Շատ աստղաբաշխը կը կարծեն թէ կարմրագոյն բիծերը համապատասխանեն Հրատին հաստատուն մասանց կամ ցամաքին, մինչդեռ մութ բիծերը հեզուկ մասանց կամ ծովուց : Հրատին կըր լուսանկարին վրայ նեղ և ծամածուռ Միլիքկրական մը կը վազէ հիւսիսէն դէպի հարաւ, հասնելով ընդարձակ ծովու մը, որ կը տարածուի հասարակածէն անդին վերին կիսագնդին վրայ, մինչդեռ լուսաւոր մասերը

արեւմտեան, և արեւելեան կողմը կը ներկայացընեն այլ և այլ ցամաքներ, որոնց մէջ զանազան ուղղութեամբ շատ մը ջրանցք կ'անցնին, որոնք այս մուրափէն զարմանալի յատկութիւններէն մէկն են: Ուստի կ'առնու չրափը իրեն յատուկ կարմորակ գոյնն: Ըստ ոմանց, ցամաքաց կարմրութիւնն երկրին բնութենէն կը կախուի այլը կ'ըսեն, թէ այն տեղ բուսաբերութիւնը կարմիր ըլլայ և ոչ թէ կանաչ, ինչպէս մեր երկրին վրայ: Վերջապէս կան ուրիշներն ալ որ կ'ըսեն՝ թէ իրեն միմալորտին դռնէն է. բայց սահկայ չկրնար ըլլալ, վասն զի ճերմակ բիծերը՝ որ կը տեսնուին 'ի բեւեռ' իրենք ալ այն ատեն նոյն կտրմիր գոյնը առած պիտի ըլլային: Արդ ինչ ալ ըլլան այս երկրայութիւնք, զոր թերեւ ժամանակաւ գիտութեանց զարգացումն պիտի փարատէ, չրափը լուսնէն ետքը, այն երկնային մարմինն է՝ որուն բնաբանական կազմութիւնքը կրնանք յուսալ որ մը լաւագոյն կերպով ճանչնալու: չրափն սկաւառակին վարի ծայրը կը տեսնուի բոլորակի աղեղ մը այնպիսի սպիտակութեամբ՝ որ մուրափին կարմիր մասերէն բոլորովին զլը տարբերի: Այս բիծերէն չրափը երկու հատ ունի, որոնք այս յատկութիւնն ունին. քանի որ մէկ բեւեռին բիծը կը նուազի, միւսը հետզհետէ կ'աճի, և իրենց տարածութեան փո-

փոխութիւնքը կը համապատասխանեն Հիսթրալիան կիսագնդին ամառնային եղանակին, և հարաւային կիսագնդին ձմեռնային եղանակին: Ուրեմն մենք մեր երկրէն կը տեսնենք բեւեռային սառույցներուն և ձեան ձևանալը այս մեզի մերձաւոր մուրափէն գետնոյն վրայ: Այս փոփոխութեանց յաջորդութիւնը այնպիսի ստուգութեամբ հաստատուած է, որ աստղաբաշխք կրնան գուշակել քիժերուն համեմատական մեծութիւնը և իրենց դիրքը: Արդ չրափին օգերեւութականութիւնն մեծաւ մասամբ ճանչցուած է, և երկրիս հետ շատ հետաքրքրական նմանութիւն ունի: Ինչպէս երկրիս բեւեռներն նոյն պէս ալ չրափն բեւեռներն ձիւնով և սառով ծածկուած են:

Որով յայտնի է, թէ չրափն գոլորշային միմալորտ ունի, և թէ ջուրը պէտք է որ տարածուած ըլլայ իրեն մակերեսութիւն վրայ, ամպոյ կամ սառեւուն պատճառաւ բերեղացման վիճակի մէջ: չրափը երկու արբանեակ ունի ամենապզտիկ, Տիէմուս և Ֆրայուս, զորս գտաւ Ազոփ Հոյ 1877ին, առաջինը օգոստոսի 11ին, իսկ միւսը 17ին: Մէկը կը կատարէ իր շրջանը մուրափին չորս կողմն ութ ժամուան մէջ, իսկ միւսը 30. իրենց տրամագիծը 15 կամ 20 քիլոմետրէն աւելի չէ:

Կաշուռաճք Անգլիացոց. — Ահաւասիկ համառօտ ցուցակ մը Անգլիոյ՝ աշխարհիս զանազան կողմերն ունեցած գաղթականութեանց կալուածներուն: — Եւրոպայի մէջ՝ Հէլլովանոս, Ճիպիլ-դէրբա, Մալգա, Կիպրոս շրջակայիք հանդերձ: — Ասիոյ մէջ՝ Հնդկիք, Սէյլան, Հոնկոնկ, Նիգոպատ, Անաման, Լագեաթիւեան կղզիք, Գուրիա և Մուգրիա կղզիք, Ասէն, Բէրիմ, Մոչա, Գամարան, Բէլինկ կղզիք, և այլն: — Ափրիկէի մէջ՝ Գուլի Բարեյուսոյ, Գաֆրա-

ստան, Երկիր Պոսուգոսներու, Արեմտեան Կրիբլանտ, Դրանսպալ, Նադալ, Կամպիա, Վերափոխումն, Մալթաթոս, Նոր Ամոգերտամ, և այլն: — Ամերիկոյ մէջ՝ Վերին և Ստորին Գանատա, Նոր Պրոնզովիք, Լապրատոր, Նոր Սիլվաթա, Գլուխ Պրեգոն, Նոր-Երկիր, Մալուինեան կղզիք, Ս. Վինչենցիոս, և այլն: — Ովկիանիոյ մէջ՝ Նոր Կալէս, Նոր-Ֆուրք, Վիգորիա, Բուինյանա, Աւգրալիա, Դալմանիա, Նոր Զեւանա, և այլն: